

ARKEOLOGI I NORR 13

ARKEOLOGI I NORR 13

2012

ARKEOLOGI I NORR 13

UMEÅ UNIVERSITET
Institutionen för idé-
samlingsstudier

UMEÅ UNIVERSITY
Department of
Historical, Philosophical
and Religious studies

**Tryckt med bidrag från Humanistiska fakulteten
vid Umeå universitet**

Omslagsbild:

Axelklaffsbeslag från Volga-Kama påträffat i Sangisområdet
Foto Staffan Nygren © Norrbottens museum.

Utgivare och distribution:

Institutionen för idé- och samhällsstudier, Umeå universitet
SE-901 87 Umeå, Sverige

Redaktör:

Per H. Ramqvist
epost: per.ramqvist@arke.umu.se

Grafisk form, lay-out och omslag:

Per H. Ramqvist
Brödtexten är satt med Garamond 10/12
och rubriker med Arial Narrow

Engelsk språkgranskning

Sees-editing Ltd, UK
ISSN 0284-558x

Tryck:

Original, Umeå
2012

Innehåll

<i>Per H. Ramqvist</i> Förord	v
<i>Helena Knutsson & Kjell Knutsson</i> The postglacial colonization of humans, fauna and plants in northern Sweden	1
<i>Ola George</i> Neolitiska människor och svin i Ångermanland	29
<i>Carina Bennerhag</i> Samhälle i förändring - järnålder i Norrbottens kustland	45
<i>Per H. Ramqvist</i> Geosocial diversitet under folkvandringstiden. Idéer utgående från Medelpad	75
<i>Peter Persson</i> Timrådalen - en förbisedd högstatusbygd i Medelpad	105
<i>Katarina Eriksson & Olof Sundqvist</i> Järn, makt och kult i Gästrikland under yngre järnåldern	131
<i>Anders Huggert</i> Skidspetsen från Stormyran i Bygdeträsk - ålder utifrån kol-14-datering och ornamentik	167
<i>Maria Björck</i> Storskalig kolproduktion i Gästrikland	183

Skidspetsen från Stormyran i Bygdeträsk - ålder utifrån kol-14-datering och ornamentik

Anders Huggert

English summary

This paper describes a fragment of a ski that was found in a marsh in Bygdeträsk, Burträsk parish, in the county of West Bothnia (Västerbotten), northern Sweden. The front end of the ski was drawn out to a tip, carved in the shape of distinct double loops. On the upper surface - behind the actual tip - there is the beginning of a ribbon ornament, cut with a knife and showing a St. Hans cross. The ornament stands out clearly against a background defined by simple hatching. The ski was made of pine. Radiocarbon dating places it around AD 640-900. The ski must have been manufactured from a suitable log derived from a tree that was probably felled in the later part of the Viking Period. The ornaments are characteristically Scandinavian, and are an important additional means of dating. In Viking art the type of ornaments present on this ski appear around approximately AD 800.

*Anders Huggert, Hagmarksvägen 9 B, SE-903 45 Umeå, Sweden.
anders.huggert@vbm.se*

Inledning

När bönder i byn Bygdeträsk i Burträsk socken (fig. 1) år 1954 - eller något tidigare än så - bröt torv på Stormyran påträffades i dyn under själva torvlagret spetsen av en skida, som är försedd med både linjeornament och snidade voluter (fig. 2 a-b). Föremålet togs tillvara av, den även konstnärligt verksamme, bonden Torfrid Olsson. Genom läns-museets försorg rapporterades fyndet snart till Nordiska museets etnolog Ernst Manker, som just var igång med omfattande fältundersökningar i Lappmarken (Vbm dnr 364/54) - en verksamhet som bedrevs av centralmuseet i nära samarbete med de nordliga läns-museerna.

Var under 18 år chef vid Västerbottens museum och innehade fram till pensioneringen 2011 en personlig befattning som forskare inom förhistoria och medeltid. Har varit anställd vid dåvarande Göteborgs historiska museum, Raä/SHM (Helgöundersökningen), Statens sjöhistoriska museum (Draköundersökningen) och det fristående forskningsprojektet Nord-ärkeologi. Har även publicerat arbeten inom andra kompetensområden såsom etnologi, numismatik och i viss mån humanosteologi.

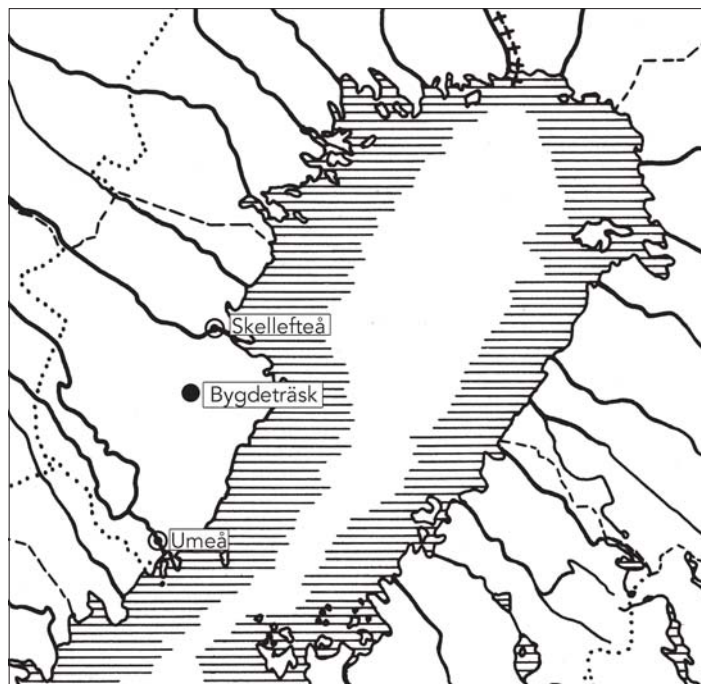

Fig. 1 Byn Bygdeträsk i Burträsk socken är belägen i det västerbottniska skogslandet.

På grund av ornamentiken bedömde Manker att spetsen tillhört en skida av den s.k. ”bottniska” typen. Den då gällande gruppindelningen av sådant material utgick emellertid från anordningen för bindning (se Åström & Norberg 1984). Spetsen presenterades snart i tryck (Manker 1956). Sedan dess har den uppmärksammats i främst skidhistoriskt sammanhang. Ornamentikens komponenter och stil antyder en datering till vikingatid eller tidig medeltid. År 1997 bekostade Västerbottens museum en kol-14-datering med acceleratormetoden (AMS-tekniken). Det finns anledning att överväga resultatet av denna åldersbestämning och samtidigt belysa några i sammanhanget aktuella stilhistoriska fenomen.

Fig. 2 a–b. Skidspets från Stormyran i Bygdeträsk sedd framifrån och från sidan. Föremålet är 25,5 cm långt. Foto: Petter Engman, Västerbottens museum.

Kol-14-dateringen

Skidan är tillverkad av tall (Manker 1956). Det för åldersbestämning använda materialet togs från skidans glidyta och då nära nog i ytans mittaxel. Resultatet blev 1275 ± 70 BP (Ua-12769); innebärande att materialet med 95,4% sannolikhet är från tiden 640-900 e.Kr. Detta kan emellertid inte motsvara tiden för själva tillverkningen, som naturligtvis ägt rum först sedan trädet avverkats. För bedömningen av skidans ålder är det - med andra ord - av betydelse hur skidämnet togs ur stammen - det vill säga, hur det var beläget i förhållande till trädets samlade tillväxt.

Den avverkade stammen - stocken - klövs först på längden, varpå skidämnet klövs ut ur dess ena hälft, och då på så sätt att skidans glidyta har liggande årsringar (s.k. flaskved). Årsringarnas båglinjer visar att glidytan var vänd mot stammens periferi, medan ovansidan följaktligen var orienterad mot stammens mittparti. Professor Olle Zackrisson vid Sveriges lantbruksuniversitet, Umeå, anser att en norrländsk fura bör ha varit 250 à 300 år för att komma i fråga för tillverkningen. Träets egenålder skall naturligtvis beaktas vid bedömning av varje kol-14-datering och det gäller i synnerhet om materialet kan vara från yngre järnålder eller mer framskriden tid än så (se t ex. Huggert 2010:205). Med tanke på det nu aktuella skidämnets position i stammen kommer det daterade materialet tydligen från ved som bildats under senare delen av trädets livstid - närmare bestämt är det då fråga om ved från stammens yttre tredjedel. Med andra ord kan skidan anses vara från senare delen av vikingatiden.

Det har också förekommit att skidämnen kluvits ut radiellt i stammen, så att glidytan har stående årsringar (s.k. kantved). Så förhåller det sig med den av tall tillverkade stenåldersskidan från Kalvträsk i Norsjö socken, Västerbotten. Här är det fråga om en skida av en typ som, på grund av anordningen för bindning och dess geografiska förekomst, benämns den "arktiska". Kalvträskskidan är ensam i sitt slag i materialet från Fennoskandien, men samma typ av bindning återfinns i Sibirien (se Åström 1993). För övrigt noteras, att skidor med stående årsringar vore möjliga att datera också med dendrokronologisk metod; då förutsatt att provtagningens serie av årsringar ger tillräcklig information och att det finns ett lämpligt huvuddiagram att jämföra med.

Linjeornamentet

Efter dessa i huvudsak tillverkningstekniska överväganden inriktas studien så på skidspetsens linjeornament och snidade voluter och därmed på stilhistoriska företeelser. Själva idén med genomgången är att försöka fördjupa insikten om de ornamentala komponenternas förankring i tid och rum. Ämnet som sådant har för visso redan tidigt varit uppe till övervägande (t. ex. Holmqvist 1935, Fjellström 1952, Oldeberg 1956), varför detta inpass i sammanhanget i huvudsak får utgöra en komplettering av ett i olika arbeten redan åberopat bedömningsunderlag.

Linjeornamentet på Bygdeträsk-skidan har skurits med kniv och utgörs av gles bandflätning, som framhävts genom enkel skraffering av mellanliggande ytor - det vill säga, bakgrunden. Bandflätningen bildar ett öglekors - ett s.k. Sankt Hans-kors. Detta är emellertid inte särskilt pregnant utfört. Å andra sidan finns det inom det övriga skidbeståndet tydligt återgivna sådana kors; exempelvis på en spets från Ajaur i Lycksele socken (Zettersten *et al.* 1941:no 8) och på en från Brännbacken i Arjeplog. Den senare ingår i Silvermuseets samlingar (SMA 485) och lämnade vid kol-14-datering värdet 1260 ± 90 BP (St 7585); således i det närmaste samma resultat som för Bygdeträsk-skidan.

Öglekorset förekommer i Norrland också som hänge; i de samiska metalldepåerna från Gråträsk i Arvidsjaur socken och Mörtrträsket i Lycksele. Depåerna innehåller föremål av nordväst- och östeuropeiskt ursprung, från tiden ca 1000-1350, tillsammans med ting av lokal norrländsk tillverkning och då av tenn-bly. De senare bedöms vara tillverkade av samerna själva, någon gång under 1300-talets förra hälft eller mitt (Zachrisson 1984:48f, 88). Bland depåernas öglekors finns sådana som är av brons, men de flesta är av tenn-bly. Själva korsformen har gärna associerats med det östliga inslaget i metalldepåerna. Emellertid dyker öglekorset upp redan på en gotländsk bildsten från folkvandringstid (Lindqvist 1941:fig. 23) och förekommer sedan hos skandinaviens nordbor under såväl vendel- som vikingatid; otvetydigt på en hornsked från kulturlagren i Birka, ett belägg som också setts som förelöpare till korsformen på skidorna, något som samtidigt sagts gälla beträffande bandflättningsornamentiken som sådan (Holmqvist 1935: fig. 13). Genom senare års omfattande undersökningar står det klart att Birka existerat som samhälle ca 750-970.

St Hans-kors eller ögle-kors.

Manéret att skraffera bakgrunden, för att på så sätt framhäva/förtydliga ett flätverk, förekommer på ännu några skidor och på en av dem - den från Klöverfors i Byske socken (Zettersten *et al.* 1941:no 18) - är det närmast fråga om en ansats till ruttmönster. Ett renodlat sådant syns på en yta i flätverket på ett spant (komponent i båtkonstruktion) från Tjautjersjön i Piteå socken (Oldeberg 1956:fig. 3, 14). Orneringen på spantet har - just med anledning av den skrafferade bakgrunden - jämförts med den som förekommer på vissa benföremål i 1000- och 1100-talets Sigtuna. Det bedömdes, att spantet kan vara från samma tid som jämförelsematerialet (Oldeberg1956).

I östra Mellansverige förekommer ornament med ruttmönstrad bakgrund redan under vendeltid; exempelvis på ett med ingraverad bandfläta prytt bronsbeslag från en av gravarna på det kända, och till vendel- och vikingatid daterade, gravfältet vid Vendels kyrka i Uppland (Stolpe & Arne 1912:pl. III:6). I en vendeltida grav på det likaledes bekanta vendel- och vikingatida gravfältet i Valsgärde, Uppland, lyckades arkeologer preparera fram ett osedvanligt väl bevarat gravgods och det handlar då - inte minst - också om föremål av organiskt material. På en svärdsskida av lövträ förekommer sniderier föreställande tidstypisk djurornamentik och några mansfigurer, tydligt kontrasterande mot en ruttmönstrad bakgrund. Ursprungligen har detta emellertid inte varit lika påtagligt för betraktaren, eftersom skidans yta haft en skyddande beläggning, bestående av tunt, och därmed antagligen riktigt tätt åtsmitande, läder (Arwidsson 1977, bl.a. Abb. 57, 58-59 a-b, Taf. 14-15).

Manéret, att framhäva ornamentik genom att fylla ut övrig yta med korsande linjer, finns vidare belagt genom bevarade tidigmedeltida möbler (kistor) från västra Mellansverige och angränsande område i Norge (Svensson 1937). Inte helt oväntat förekommer det goda exempel på bakgrundsskraffering inom det vikingatida-tidigmedeltida föremålsbeståndet av horn/ben och trä/näver från stadsgrävningar i Norge. Skrafferingen utgörs där av korsande alternativt enbart parallella linjer. Sådant material har exempelvis framkommit i Trondheim och det handlar i regel om ornament i den s.k. Urnesstilen. Emellertid förekommer det också föremål med regelrätt flätmönster: En bennål med Urnes-dekor uppges vara från 1000-talet. Ett skedskaft av ben med Urnes-dekor och ett annat med fläta har båda bedömts vara från tiden ca 1075-1150, medan ett flätmönstrat lock till en ask av näver tydligen skall

vara något äldre än så, nämligen från tiden ca 1025-1075 (Roesdahl 1992: nr 421a, 569-71).

Urnesstilen har benämnts efter träsniderier på en norsk stavkyrka. Stilartens skandinaviska utbredningsområde innefattar även Danmark och Syd- och Mellansverige. Där utgörs det bevarade materialet emellertid nästan uteslutande av ornament på metallföremål och, för östra Mellansveriges vidkommande, även på åtskilliga runstenar; från tiden ca 1025-1100 (Wilson & Klindt-Jensen 1966:147ff). Då Urnesstilen tog form var bandflättningsornamentiken redan fullt utvecklad. I föreliggande studie har redan nämnts, att det påträffats flätmonstrade föremål i det ca 750-970 existerande Birka.

På metallsmidets alster kunde ökad kontrastverkan uppnås också genom systematisk bearbetning av bakgrundsytor med puns eller gravstickel. Förfaringssättet var känt och i användning hos vikingatidens nordbor redan under 900-talet och förekom sedan medeltiden inöver (Wilson & Klindt-Jensen; Andersson 1983). - Beträffande tio- och 1100-talets kristna gravmonument av kalk- eller sandstenshällar - de s.k. Eskilstunakistorna - har det påvisats att ornament och bakgrund ursprungligen var bemålade i starkt kontrasterande färger (Jansson 1963, s. 158 ff. ; Wilson & Klindt-Jensen, s. 139). - På ett fragment av en bjälke från en dansk stavkyrka syns en orm i relief mot slät bakgrund. Ormen har tydligen varit röd, medan fonden är nära nog svart (Wilson & Klindt-Jensen:153 och frontespisens färgfotografi).

De snidade voluterna

Därmed är det dags att på motsvarande sätt anlägga perspektiv beträffande Bygdeträsk-skidans snidade voluter. Vid ett första betraktande kan det förefalla råda så pass stor skillnad i stil mellan det inskurna linjeornamentet och snideriets voluter att de båda inte skulle vara utförda i ett sammanhang och då kanske inte ens är direkt sammanhörande. Skillnaden är emellertid skenbar och har sin förklaring i det tekniska utförandet; det nästan skissartade endimensionella ornamentet jämförs med ett tredimensionellt snideri, som visserligen är grovt, men ändå rätt stilsäkert utfört. Säg den vane betraktare av Urnesstilens runstenar som inte häpnar första gången inför den ursprungliga Urnesstavkyrkans skulpturala mästerverk.

Fig. 3 Fibula från Kalmumäki, Kalanti, sydvästra Finland (Nationalmuseet Helsingfors nr. 8780:97). Föremålet mäter 5 cm i diameter. Foto: Markku Haverinen, Museiverket, Helsingfors.

Finns det i så fall något vikingatida material som stilistiskt sett mer direkt påminner om voluterna på skidspetsen från Bygdeträsk? Jo det gör det, och det förefaller svårt att finna ett bättre exempel än ögleslingorna på en rund fibula som påträffats i Kalmumäki i Kalanti, sydvästra Finland (fig. 3).

Fibulans genombrutna mittparti upptas av ett omsorgsfullt utformat ögleskors med 6 voluter. Denna typ av fibula har påträffats i västra Finland och på Åland och har bedömts vara från tiden kring 800. Exemplet från Kalmumäki är näst intill ensamt i sitt slag, då serien av voluter annars i regel är schablonmässigt förenklad; ytterst till den grad att slingan och ramen går i ett och endast genombrytningarna återstår.

Denna typ av fibula anses ha sitt ursprung i sydvästra Baltikum. Då den uppträder på Åland betraktas den som ett inslag från västra Finland (Kivikoski 1939:87ff; 1963:75), ett geografiskt område som vid den tiden emellertid i mer allmän bemärkelse förefaller ha stått under starkt inflytande från östra Mellansverige. - Det förekommer även regelrätta Sankt Hans-kors på föremål från yngre järnålderns Finland; rätt distinkt på ett runt spänne från Nykyrko socken (Arwidsson 1942:Abb. 95).

Reflexioner

Resultatet av den utförda kol-14-dateringen av skidspetsen från Stormyran i Bygdeträsk har här - av tillverkningstekniska skäl - bedömts visa att skidan snarast är från senare delen av vikingatiden. Orneringen på spetsen kan knytas till konstyttringar hos vendel- och vikingatidens nordbor i Skandinavien. Konstaterandet gäller såväl linjeornamentet som de snidade voluterna, vilka ju visat sig vara analoga med öglekorsslingor. Kanske främst med tanke på öglekorset ligger det nära till hands att räkna med att dessa företeelser nått det norrländska skogslandet från östra Mellansverige, varvid Åland och västra Finland inbegrips i perspektivet. Uppenbarligen har detta skett under vikingatid och då innan Urnesstilen utvecklats och vunnit spridning hos nordborna. Urnesstilen uppträder först en bit in på 1000-talet (Wilson & Klindt-Jensen 1966:160).

I de nu genomförda efterforskningarna har det inte lyckats att direkt påvisa förekomst av öglekors hos vikingatidens nordbor i Norge. På det hela taget får detta emellertid anses vara av marginell betydelse i sammanhanget. I realiteten har man snarare att räkna med en sådan förekomst. Öglekorset figurerar nämligen som motiv/dekor på hornskedar som påträffats i ansevärliga kulturlager som över tiden ackumulerats på gårdsplatser (No: *gårdsbhangar*) i Nordland. Lämningarna på sådana platser är vanligtvis från medeltid och nyare tid, men det förekommer också att gården etablerats redan under vikingatid. De aktuella skedarna knyter formmässigt an till vikingatidens nordiska bestånd. En särskild undersökning av hornskedar i Nordland har vidare visat, att det på gårdsplatser inte påträffats några skedar av de typer som närmast hör hemma i ett samiskt sammanhang (Skandfer 1997:45, 76, 100). Detta speciella förhållande kan emellertid knappast tillmätas en mer generell innebörd. På en gård i Beiarn socken, Nordland, har i en ”tuft” påträff-

fats diverse artefakter som bedömts vara från medeltiden. Det handlar bland annat om ett närmast Y-format föremål av ben, där de båda skänklarna på ett par punkter försetts med fritt dinglande metallbleck - ”rasleblikk”. På föremålets fram- och baksida finns flätverksdekor, som kontrasterar mot en med parallella linjer skrafferad bakgrund. Dekoren på de båda sidorna är sinsemellan, i stort sett, helt lika. När föremålet skrevs in i Tromsø musei samlingar (Ts 4860:b) var det fråga om: ett ”beinredskap av ukjent art” (Simonsen 1957:fig. 18).

Det Y-formade föremålet är här av intresse av den anledningen att de dekorerade ytorna som centralt motiv visar ett öglekors och då med tre voluter. Detta faktum är av viss betydelse då det gäller bedömningen av redskapet som sådant. Det hör nämligen till saken, att det i Övre Rendal i Hedmark påträffats en samisk trumhammare av horn/ben, som på båda sidor visar just ett öglekors med tre voluter. Hammaren är i övrigt på ena sidan försedd med en enkel bandfläta och på den andra med ett par ornament i s.k. Ringerikestil; en skandinavisk stilyttring som uppkom i slutet av 900-talet, för att sedan äga bestånd in i senare delen av 1000-talet och som var väl förankrad även bland nordbor bosatta i England och på Irland (Wilson & Klindt-Jensen 1966:134ff; Fuglesang 1980:pl. 57A-B). När ben från trumhammaren år 1991 daterades med kol-14-metoden visade det sig att materialet är från tiden ca 1160-1260 (Dunfjeld 2006:61). Dateringen antyder, att ornament i Ringerikestil var gångbara bland samer i Hedmark även sedan konstyttringen mist sin egentliga aktualitet i central nordbobygd. I det samiska sammanhanget handlar det här om ett kulturlån, som emellertid inte kom att äga bestånd inom samisk ornamentalkonst. Helt annorlunda förhåller det sig med bandflätan, det vill säga flätbandsornamentiken, som ju ännu denna dag är i flitigt bruk när samer slöjdar i horn/ben och trä. Nyare tids slöjdande i hårt material uppvisar några för genren (*duodji*) karakteristiska tekniska egenheter, som bruket av knivstick/uddsnitt (se Huldt 1920; Dunfjeld 2006). Inga tekniska egenheter av sådant slag märks i fråga om linjeornamentet på skidspetsen från Stormyran i Bygdeträsk.

På tal om öglekors i Norge, så bör det nämnas, att motivet redan i tidig medeltid förekom i perifer nordbobygd i sydvästra Norrland; i det område som nu utgör landskapet Härjedalen och som under medeltiden till större delen tillhörde Norge. Öglekorsliknande figurer ingår nämligen i mönstret på ett par av de välkända bonaderna från Över-

hogdal. För några år sedan (2005) företogs kol-14-analys av lintråd från bonaderna och det visade sig att materialet har en ålder inom intervallet 1040-1170 AD (Possnert 2009).

Avslutning

Bygdeträsk-skidan har hamnat i ett våtmarksområde i det västerbottniska skogslandet. Flertalet fynd av skidor av det här slaget har gjorts i skogslandet kring Bottenviken och av den anledningen benämningen ”bottnisk”. Emellertid har det även påträffats sådana skidor i nordnorska kusttrakter (Berg 1941:kartan fig. 15). Med tanke på fyndplatsernas nordliga läge kan det ligga nära till hands att förmoda, att det är samer som tillverkat och använt den ”bottniska” skidan. Detta är i så fall ett antagande som, för närvarande, inte kan ledas i bevis. Inte en enda av de aktuella skidorna har påträffats tillsammans med någon form av fynd, eller i anslutning till fast fornlämning, som skulle kunna ge vägledning då det gäller kulturtillhörighet. Det är inte heller känt vilken typ av skida - eller typer av skidor - som var i bruk bland nordbor som levde och verkade i nordliga områden under vikingatid-tidigmedeltid. På en runsten från prästgårdsängen i Balingsta socken, Uppland (U 855, Bökstastenen), skildras hur en herreman jagar älg vintertid. Den med spjut beväpnade ryttaren har till sin hjälp både hundar och jaktfalkar och en skidande bågskytt (Jansson 1963:fig. 84a-b). Skidorna är knappt manslånga och påminner i det avseendet om den ”bottniska” typen. I medeltidens slutskede färdades upplänningen emellertid på skidor av ”centralnordisk” typ, där skidparet består av en längre glidskida - vänsterskidan - och en kortare sparkskida. En med sådana skidor utrustad bågskytt finns avbildad i kalkmaleriet i Österunda kyrka, Uppland. Scenen föreställer en jägare som med pil på bågsträngen varsamt närmar sig det tilltänkta bytet i trädets topp, nämligen en nyfiket spejande ekorre (Melin 2009:100). Det står klart, att bildens pil har en grov och med hullingar försedd järnspets. Eftersom det här uppenbarligen är fråga om jakt på ekorre för det värdefulla vinterskinnets skull, så hade jägaren i verkligheten använt en pil med slätt huvud - det vill säga en klumppil. Konstnärens misstag antyder, att han inte är särskilt bekant med den nordliga allmogens seder och bruk. Det är känt, att målningen utförts av den framstående konstnären Albertus Pictor (ca 1440-1509); bördig från en ort Immenhusen i Tyskland och invandrad till Sverige, där han

1465 antogs som borgare i Arboga och genom giftermål 1473 sedan blev borgare i Stockholm (Svanberg 2009:11ff). Albertus var uppenbarligen både invandrare och en, efter tidens förhållanden, utpräglad stadsbo.

I det norrländska området hade samhällsutvecklingen under vikingatiden gått därhän att det fanns bygd med höggravfält ända upp till Arnäs i det ångermanländska kustlandet och upp efter Ångermanälven in till Sollefteå-området. I Jämtland var det odlad bygd kring Storsjön. Jämtland kristnades österifrån och var under hela medeltiden en del av Uppsala ärkestift, medan Härjedalen lydde under Nidaros stift. Under senare delen av 1100-talet knöts även Jämtland till Norges krona. Invånare i sådana nordliga bygder bedrev verksamheter som gärna inbegrep resurser i skogsbygd; innebärande att de kom i nära kontakt med skogssamiskt leverne - då åtminstone i materiell bemärkelse. Det är känt att nordbor gravlagts även utanför de genom förekomst av höggravfält och gårdslämningar verifierade bygderna. Även kvinnor och barn har begravts i sådana trakter (t. ex. Christiansson 1969). På 1200-talet hade jämtarna rätt att jaga ”djur och ekorre” i Finnmarken (Sameland). Rättigheten gällde närmare bestämt ett rätt vidsträckt område; från Straumi (Strömsund) och 19 raster (rast = vägsträcka mellan två övernattningsställen) norrut (*Norges gamle Love*:490f) - i verkligheten måhända mer i nordnordostlig riktning? Just ekorrjaktens betydelse i sammanhanget framgår vidare av jaktscener på landskapet Jämtlands äldsta sigill; tidigast belagt genom ett avtryck under en handling från 1303. Liknande jaktmotiv förekommer också på det sigill som användes av Frostatinget - de tröndiska fylkenas huvudting (Höglin 1928:fig. 1-2). Ekorrrens värdefulla vinterskinn (gråskinnen/gråverket) spelade under medeltiden en betydelsefull roll i skatteuppbörden och var en standardartikel i den nord- och västeuropeiska skinnhandeln (se Authén Blom 1970; Bjørvik 1970; Luukko 1970; Yrwing 1970a, b). När det i norra Finland - i Sodankylä och Kemijärvi - påträffats ”bottniska” skidor, med den för studien aktuella orneringen, har dessa förknippats med handelsfärder som skall ha företagits från Bottenvikens inre del och inåt finska Lappland (Carpelan 1975:32).

I den nu genomförda undersökningen har det inte framkommit något som skulle visa, att ornamentiken på den aktuella skidan primärt är av annat än nordiskt ursprung. I den mån det i något sammanhang

kan konstateras att den ”bottniska” skidtypen är en samisk föremålsform, får den ornerade spetsen från Stormyran i Bygdeträsk anses vara resultatet av kulturkontakter mellan samer och nordbor under vikingatiden - kontakter som existerat redan i äldre tid än så.

Referenser

- Andersson, Aron 1983. *Mediaeval Drinking Bowls of Silver Found in Sweden*. Stockholm.
- Arwidsson, Greta 1942. *Vendelstile Email und Glas im 7. – 8. Jabrbundert*. Acta musei antiquitatum septentrionalium regiae universitatis upsaliensis 2. Uppsala.
- Arwidsson, Greta 1977. *Valsgärde 7*. Acta musei antiquitatum septentrionalium regiae universitatis upsaliensis 5. Uppsala.
- Authén Blom, Grethe 1970. Skinnhandel, Norge. *Kulturbistoriskt lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid* 15:529-531.
- Berg, Gösta 1941. The origin and the development of the skis throughout the ages. *Finds of skis from prehistoric time in swedish bogs and marsbes* :9–64. Utg. av Skidfrämjandet, Stockholm.
- Bjørvik, Halvard 1970. Skinnskatt, Norge. *Kulturbistoriskt lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid* 15:539-541.
- Carpelan, Christian 1975. En översikt över den förhistoriska tiden i området kring Kemi älv. *Kemijoki 8000 – laxälv i norr. Fortiden i Kemiälvområdet under åtta årtusenden i arkeologisk belysning*:16–34. Statens historiska museum, Stockholm. (Utgåva på finska 1974).
- Christiansson, Hans 1969. Obbolagraven och dess runda spännen. *Nordsvensk forntid. Kungl. Skytteanska samfundets handlingar* 6:197–210. Umeå.
- Dunfeld, Maja 2006. *Tjaalebtjimmie. Form og innhold i sorsamisk ornamentikk*. Saemien Sijte, Snåsa.
- Fjellström, Phebe 1952. Lapsk benornamentik. *Norrboten* 1952:51–66.
- Fuglesang, Signe Horn, 1980. *Some aspects of the Ringerike Style. A phase of 11th century Scandinavian art*. Mediaeval Scandinavia Supplements 1. University Press, Odense.
- Holmqvist, Wilhelm 1935. On the origin of the Lapp ribbon ornament. *Acta archaeologica* 5:265–282.
- Huggert, Anders 2010. En järnåldersspegel från Obbolaön i Västerbotten. *Fornvännen* 105:203–208.
- Huldt, Hampus Hampusson, 1920. *Mönsterbok för lapsk bemslöjd i Västerbottens län*. Med ett förord av K. B. Wiklund. Hälsingborg.
- Höglin, Svante 1928. Landskapet Jämtlands sigill och vapen. *Jämtländska studier. Festskrift till Eric Festin. Fornvårdaren* 3:172–211. Östersund.
- Jansson, Sven B. F. 1963. *Runinskrifter i Sverige*. Uppsala.
- Kivikoski, Ella 1939. *Die Eisenzeit im Auraflossgebiet*. Finska Fornminnesföreningens Tidskrift 43. Helsinki.

- Kivikoski, Ella 1963. *Kvarnbacken. Ein Gräberfeld der jüngeren Eisenzeit auf Åland*. Finnische Altertums-gesellschaft, Helsinki.
- Lindqvist, Sune 1941. *Gotlands Bildsteine I. Gesammelt und untersucht von G. Gustafson und F. Nordin mit Zeichnungen von O. Sörling, Photographien von H. Faith-Ell*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens monografier 28. Stockholm.
- Luukko, Armas 1970. Skinnskatt Finland. *Kulturbistoriskt lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid* 15:532-536.
- Manker, Ernst 1956. Den botteniska skidtypen i nya myrfynd. *Skid och Friluftsförärfjandets årsbok* 1957:167-182. Stockholm.
- Melin, Pia (red.) 2009. *Albertus Pictor – målare av sin tid. I. Bilder i urval samt studier och analyser*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademi, Fristående monografier. Stockholm.
- Norges gamle Love indtil 1387*. 2. Utg. av R. Keyser och P. A. Munch. Christiania 1848.
- Oldeberg, Andreas 1956. ”Tjautjerfyndet” i Västerbotten och några paralleller till de däri ingående föremålen. *Fornvännen* 51:225-245.
- Possnert, Göran 2009. Modern teknik – tusenårig textil. Åldersbestämning med kol-14-metoden. *Jämten* 2010:70-77.
- Roesdahl, Else (red.), 1992. *Från Vikingar till Korsfarare. Norden och Europa 800-1200*. Föreningen Norden, Stockholm.
- Simonsen, Povl 1957. *Oldsaksamlingens tilvekst 1950-52*. Acta borealia B. Humaniora 5. Tromsø.
- Skandfer, Marianne 1997. *Coarverbasttet. Samiske hornskjeer fra middelalder til moderne tid*. Institutt for samfunnsvitenskap, Stensilserie B 47. Universitetet, Tromsø.
- Stolpe, Hjalmar & Arne, Ture J. 1912. *Gravfältet vid Vendel*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens monografier 3. Stockholm.
- Svanberg, Jan med bidrag av Öberg, Jan 2009. Albertus Pictor – en biografisk skiss. *Albertus Pictor – målare av sin tid* (red: Melin, Pia). Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademi, Fristående monografier:11-16. Stockholm.
- Svensson, Sigfrid 1937. Vikingatraditioner i nordiska bondemöbler. Tre nyupptäckta kistor i Nordiska museet. *Fataburen* 1937:27-62. Stockholm.
- Vbm dnr 364/54. *Meddelande från Ernst Manker*. – Se även 393/54, 202/56, 241/56 och 438/56.
- Wilson David M. & Klindt-Jensen, Ole 1966. *Viking Art*. London.
- Yrving, Hugo 1970a. Skinnhandel, Sverige. *Kulturbistoriskt lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid* 15:521-525.
- Yrving, Hugo 1970b. Skinnskatt, Sverige. *Kulturbistoriskt lexikon för nordisk medeltid från vikingatid till reformationstid* 15:536-539.
- Åström, Kenneth & Norberg, Ove 1984. Förhistoriska och medeltida skidor. *Västerbotten* 2/1984:82-88.

- Åström, Kenneth 1993. Skidan från Kalvträsk. *Västerbotten* 3/1993:129–131.
- Zachrisson, Inger 1984. *De samiska metalldepåerna år 1000–1350 i ljuset av fyndet från Mörträsket, Lappland. The Saami Metal Deposits A.D. 1000–1350 in the Light of the Find from Mörträsket, Lapland.* Archaeology and Environment 3. Umeå.
- Zettersten, Artur & Granlund, Erik & Lundqvist, Gösta 1941. Descriptions and determinations of the age of the various ski finds in Sweden. *Finds of skis from prehistoric time in swedish bogs and marsbes*:79–158 samt 13 planscher. Utgiven av Skidfrämjandet. Stockholm.